

UMEÅ UNIVERSITET

Yttrande från Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap gällande utredningen Ett likvärdigt betygssystem SOU 2025:18

Remissen har behandlats av institutionens ledning i samarbete med projektledarna för Högskoleprovet och Nationella prov.

Inledningsvis kan sägas att det är en omfattande utredning med många förslag vilket gör det svårt att få en överblick över vilka konsekvenser alla förändringar kan komma att få, såväl på kort som på lång sikt. I detta svar har vi valt att fokusera på några aspekter vi anser vara centrala, där vi både ser att utredningen innehåller förtjänster men att det också finns ett antal problematiska områden eller tillkortakommanden.

Förtjänster

- Tar sig an frågan om likvärdig betygssättning
- Innehåller förslag på en jämn betygsskala utan underkänd
- Föreslår ett kompensatoriskt betygssystem

Problematiska områden

- Skillnader mellan prov och betyg
- Lärares arbetsbörda
- Elevers provstress och testängslan
- Risken för “teaching to the test”
- Kalibrering och små elevgrupper
- Centralisering och tidsplanen

Skillnader mellan prov och betyg

I utredningen diskuteras på ett flertal ställen skillnaden mellan betyg och prov när det gäller prognosförmåga, dock utan att utreda orsakerna till de nuvarande betygens problem. Det framförs påståenden om att högskoleprovet missgynnar vissa grupper. Vi är kritiska till dessa onyanserade och bristfälligt underbyggda kommentarer:

UMEÅ UNIVERSITET

När det gäller gruppskillnader i provresultat är det viktigt att inte onyanserat tolka och beskriva sådana som bias hos provet, det vill säga systematiska snedvridningar som inte speglar faktisk kompetens. Att vissa grupper i genomsnitt presterar sämre på provet kan bero på en rad bakomliggande faktorer, såsom tillgång till förberedelser, tidigare utbildningserfarenheter eller språkliga hinder. Det är väl känt att det finns statistiska skillnader i prestationsmått som betyg och prov mellan olika grupper, exempelvis utifrån kön, socioekonomisk bakgrund eller språkliga förutsättningar, även om forskning har visat att skillnaderna kan se olika ut för olika mått. Innan slutsatser dras om att ett mått ”gynnar” eller ”missgynnar” en viss grupp, krävs en mer nyanserad diskussion om bakomliggande faktorer.

Vad gäller högskoleprovet bör det beaktas att provet är frivilligt. Personer som redan har höga betyg eller de som siktar på en utbildning med låga antagningspoäng väljer ofta att inte skriva provet. Detta försvårar gruppjämförelser och kan leda till snedvridna jämförelser av likvärdighet.

Kommentaren om högskoleprovets konstruktvaliditet är också en skrivning som riskerar att missförstås: Provets konstruktvaliditet har undersökts och visat sig oproblematiske men här är det viktigt att ha i åtanke att högskoleprovet inte syftar till att mäta samma kompetenser som betygen och ska därför inte värderas utifrån betygens kriterier. Det går möjligen att diskutera innehållsvaliditet utifrån en hypotetisk situation där provet skulle ersätta skolans prov, vilket görs i utredningen, men detta har inte varit syftet med provet. Tvärtom är högskoleprovet utvecklat för att mäta generella färdigheter, för att på så sätt ge en rättvis chans även för personer utan en traditionell svensk gymnasieutbildning.

Det framhålls ofta i forskningslitteratur och policyutredningar att gymnasiebetyg har ett starkare samband med prestation i högskolan än resultat på högskoleprovet. Detta stämmer statistiskt sett – betyg tenderar att ha något högre prognosvärde när det gäller att förutsäga studenters framtida studieresultat. Men denna skillnad bör tolkas med försiktighet och förstås i relation till vad de två måtten faktiskt fångar. Betyg och högskoleprov mäter delvis olika saker. Betyg är, till skillnad från högskoleprovet, ett sammansatt mått som inte enbart speglar ämneskunskaper, utan även faktorer som arbetsinsats, ansvarstagande, närvaro och lärarens bedömning över tid – vilket i stort överensstämmer med antalet avklarade högskolepoäng under det första studieåret.

Likvärdig betygssättning

Det är bra att utredningen fått i uppdrag att försöka hantera problematiken med att betygen inte sätts likvärdigt och att detta riskerar att urholka betygssystemets trovärdighet. Det knepiga är att alla betygssystem även internationellt har sina förtjänster och brister, vilket också utredningen

UMEÅ UNIVERSITET

visar på. Den centrala frågan är emellertid vad syftet med betygen ska vara. Handlar det enbart om antagning till nästa nivå i utbildningssystemet eller ska betygen ge en indikation på i vilken mån eleverna har kunskaper motsvarande det som står i kurs- och ämnesplaner eller en kombination av dessa? Beroende på vilket syfte som fastställs, kan förslaget få olika konsekvenser.

Jämn betygsskala utan underkänd

Det är också mycket positivt att utredningen föreslår en betygsskala som saknar en skarp gräns för underkänd. Den tidigare skalans ännu icke godkänd/icke godkänd och den nuvarande skalans F har, som utredningen konstaterar, sannolikt bidragit till att betygsättning skiljer sig åt mellan lärare och skolor.

Att det dessutom ligger i skolans uppdrag att elever som riskerar att få ett F ska stöttas och prioriteras innebär att mycket (om inte allt) fokus ligger på denna elevgrupp. Detta leder till att övriga elever riskerar att få klara sig själva, samtidigt som det finns indikationer på att gruppen med svaga studieresultat trots detta inte får den hjälp de behöver och riskerar att inte blir behöriga för vidare studier. Detta får i sin tur stora konsekvenser inte bara för den enskilda individen, utan även för samhället i stort på längre sikt.

Kompensatoriskt betygssystem

Det är även positivt att det föreslås att betygssystemet ska vara kompensatoriskt där goda kunskaper i en del ska kunna kompensera svagare kunskaper i en annan del av ämnet. Detta är förvisso fallet även idag för alla betyg, förutom betyget E, men det är angeläget att det gäller för alla betygsnivåer.

Utifrån det som beskrivs i utredningen är det emellertid inte tydligt vad det egentligen är för slags betygssystem som föreslås. Enligt förslaget ska lärarna sätta betyg enligt mål- och kriterierelaterade kurs- och ämnesplaner samtidigt som dessa betyg ska kalibreras utifrån någon form av normerad modell som bygger på att eleverna inom en skolenhet eller program jämförs med föregående års elevgrupp på samma skolenhet eller program. Detta betyder att de målrelaterade betygen justeras in i en skolenhetsspecifik normrelaterad skala. Dessutom kommer de lärarsatta betygen att justeras beroende på hur väl eleverna lyckas genomföra de nationella slutproven. Vidare ställer vi oss frågande till antagandet att kunskapsnivån mellan årskullar på samma skola är konstant.

Lärares arbetsbörda

I utredningen förs en diskussion om problematiken med lärares betygsättning. Lärarna anses vara relativt duktiga på att rangordna eleverna i sina egna undervisningsgrupper men att de däremot har betydligt

UMEÅ UNIVERSITET

svårare att placera in sin egen rangordning i relation till andra lärare. Samtidigt bygger den föreslagna modellen på att lärare även framgent ska sätta betyg men utan stöd och därtill med en skala omfattande tio betygssteg. Rent matematiskt borde betygssättningen bli mer likvärdig bara genom att betygsskalan har jämna betygssteg, särskilt från att F idag ger 0 poäng och E 10 poäng. Detta skapar till synes stora skillnader, men som kanske inte är så stora i praktiken. Varför inte behålla dagens skala med sex betygssteg men där man räknar ett till sex?

Att hävda att lärare med denna modell skulle få en mindre arbetsbörda är svårt att förstå, särskilt i de ämnen där det idag finns nationella prov som innebär att läraren i dessa ämnen inte behöver konstruera något eget slutprov. Om nationella prov inte ska finnas tillgängliga inför betygssättningen måste lärarna själva konstruera, genomföra och bedöma prov. Att på egen hand konstruera prov som är reliabla och med hög validitet tar sannolikt mycket mer tid i anspråk än att genomföra ett nationellt prov, i synnerhet i en tid när de nationella proven ska komma att genomföras digitalt, vilket bland annat innebär att fler uppgifter ska vara automaträttade, vilket torde minska arbetsbördan kopplat till bedömningen.

Elevers provstress, testångslan och anpassningar

För eleverna innebär förslaget sannolikt fler provtillfällen – både lärarens prov och de nationella slutproven. Det är svårt att se hur detta skulle minska arbetsbördan eller provstressen. Mer sannolikt är en ökning av både arbetsbörda och provstress. En konsekvens av provstress är en ökad grad av testångslan. Redan i dag är behovet av särskilda anpassningar vid nationella prov stort, och fler obligatoriska prov kommer sannolikt att förstärka detta behov.

Nationella slutprovets syfte och “teaching to the test”

En grundläggande fråga att besvara är vad som är syftet med de nationella slutproven mot vilka de ska valideras. Att de ska användas för kalibrering av meritvärdena och för att kalibrera elevens resultat är tydligt. Däremot finns det andra formuleringar där det antyds att proven ska vara någonting annat dagens nationella prov. De ska vara möjliga att i sin helhet bedömas automatiskt eller centralt och de ska inte pröva sådant som innebär att elevernas svar/lösningar/genomförande går att bedöma i klassrummet. En slutsats som kan dras är därför att det förslag som föreligger innebär att dessa prov därmed kommer att “smalna av” vad som kommer att bedömas. Det kan vara förvisso vara en möjlig strategi utifrån ett rent kalibreringssyfte, där huvudsaken är att resultaten från slutproven överensstämmer väl med lärarens rangordning.

Vidare framgår det av utredningen att de föreslagna proven, dels ska bedömas (rättas) av aktiva lärare och användas i återkopplingen till skolan gällande betygssättningen, dels frisläppas vilket gör att lärare och elever då

UMEÅ UNIVERSITET

kommer att veta vad som är viktigt för att resultaten ska bli höga. Om de nationella slutproven prövar en bredd av de kunskaper som skrivs fram i kurs- och ämnesplaner är detta inget större bekymmer men om slutproven däremot bara prövar en begränsad del och kanske med fokus på det lätt bedömbara är risken stor att fokus i undervisningen blir på det som spelar roll, det vill säga det som bedöms i slutproven. Det finns internationell erfarenhet från till exempel England där just ”teaching to the test” har varit ett stort bekymmer i och med att detta i hög grad har styrt undervisningen, så till vida att undervisningen begränsades till det som prövades och inte det som omfattas av kursplanerna.

Kalibreringsmodellen och små elevgrupper

Det är oklart hur stor påverkan de nationella slutproven kommer att ha på enskilda elevers betyg. Vi är fullt medvetna om att det inte är möjligt att ange något exakt värde på hur stor andel av respektive elevs betyg som avgörs av slutprovet men för de allra flesta elever kommer deras meritvärde inte att bestå av 70 % av lärarens betyg och 30 % av resultatet på slutprovet. Som vi har förstått det kommer de nationella slutprovets resultat att användas två gånger; dels för att justera betygssättningen gällande nivå och spridning, dels för att justera elevens individuella resultat i de ämnen för vilka de genomfört ett slutprov. Det borde betyda att resultatet från de nationella slutproven kommer att påverka meritvärdet mer än de 30 % som anges som grundmodell. Då hela argumentationen i utredningen utgår ifrån att betygssättningen inte överensstämmer med dagens provresultat kommer resultatet från proven påverka i större utsträckning. Det är en rimlig hypotes att skillnaderna kommer att vara ungefär lika stora åtminstone till att börja med men sannolikt även framgent. Detta särskilt mot bakgrund av att återkopplingen från slutproven kommer att ske på skolenhetsnivå och därmed blir det mindre tydligt hur den informationen ska användas kopplat till respektive lärare som ska sätta betyg.

Det som inte heller är tydligt är hur stora grupper som krävs för att antagandet om att kunskapsnivån är konstant från ett år till ett annat, ska gälla. I ramverket för de nationella proven ställs ett krav på att uppgifter ska prövas på minst 300 elever för att uppgifternas svårighetsnivå inte ska bero på vilka elever som genomfört utprovningen. På motsvarande sätt skulle man kunna resonera avseende antalet elever som fordras för att kalibreringens grundantagande ska gälla. Att utgå från att kunskapsnivån i en grupp elever ett år är densamma som kunskapsnivån i motsvarande elevgrupp nästa år, är ett tveksamt antagande om elevgrupperna är små. Detta eftersom individuella variationer då får stor påverkan på resultatet. I gymnasiet ska denna kalibrering dessutom ske på programnivå och där sker rätt omfattande förändringar av elevgrupperna över tid. Att där utgå från att elevkohorten är densamma år från år är inte rimligt. Dessutom finns det många små skolor med enstaka elevgrupper som läser ett visst program och där är det inte möjligt att göra denna typ av kalibrering. En annan förändring, som sker över tid, är även elevernas val av skola samt inte minst att skolor läggs ner och nya startas vilket också innebär att det inte finns

UMEÅ UNIVERSITET

någoting att kalibrera mot. Det skulle innebära att det inte kommer att vara möjligt att hantera alla skillnader i hur betygen sätts men med ett sannolikt mycket dyrare system än idag.

Även om varje elev ska göra minst fem slutprov, och antalet prov totalt sett ökar på gymnasiet, omfattar slutproven fortfarande inte alla ämnen. Om skolans genomsnittliga meritvärde avviker från resultatet på slutproven blir det oklart hur skolan ska agera inför nästa betygssättning. Det är dessutom inte säkert att avvikelsen beror på ämnen med slutprov, det kan vara något av alla övriga ämnen som gör att meritvärdena skiljer sig åt.

Ytterligare en svårighet kopplat till gymnasieskolan är att elever som går ut årskurs 3 ett visst år, avslutar ämnena vid olika tidpunkter. Detta innebär att deras betyg därmed kommer att kalibreras utifrån olika nationella slutprov. Om en elev endast läser en nivå i matematik, svenska och engelska och avslutar dessa under första eller andra året på gymnasiet är det rimligt att genomföra slutprovet i anslutning till att ämnet avslutas. Samtidigt finns det andra elever inom samma kohort som läser fler nivåer av ämnet och då är det taktiskt att genomföra slutprovet i till exempel den lägsta nivån av matematik när de läst mer matematik. Ämnesbetygen för en viss elevkohort kommer därmed att baseras på olika slutprov och betygen riskerar därmed att även fortsättningsvis sakna likvärdighet. Detta är något som kommer att göra denna redan komplicerade modell ännu mer komplex.

Centralisering av provverksamhet och tidsplan

Vi ställer oss också frågande till det förslag till centralisering av konstruktionen av de nationella slutproven till Skolverket. När uppdraget att överföra konstruktionen av de centrala proven från Skolöverstyrelsen till ett antal av landets lärosäten gjordes, var argumentet att vid universiteten finns det möjlighet till forskning. Om allt material ska konstrueras inom ramen för Skolverket (Stockholm) har vi svårt att se att kostnaderna skulle minska, snarare öka på grund av högre löneläge och dyrare lokaler. Utifrån vad som står i utredningen ska antalet provtillfällen öka i och med att det ska finnas två provtillfällen på våren. Det innebär att det kommer att behövas tre omgångar prov i ett ämne i stället för ett på grundskolan och två på gymnasiet. På gymnasiet, som inte har nationella prov, ska det också tillföras ett flertal prov vilket också ökar kostnaden. Ska dessutom proven frisläppas direkt när proven har genomförts finns det inte heller någon möjlighet att återanvända material. Det kommer att innebära att en mycket större mängd uppgifter behöver konstrueras, åtminstone om slutproven ska vara reliabla och så pass omfattande att de utgör en representativ del av respektive ämne. I och med att det kommer att bli personalintensivt till följd av det stora antalet uppgifter som ska konstrueras innan den första provomgången, ställer vi oss frågande till den tidsplan som anges i utredningen, särskilt den för gymnasiet. Att till 2028 ha detta batteri av nationella slutprov klara ser vi som i det närmaste omöjligt. Att Skolverket i dagsläget inte heller har lyckats färdigställa en provplattform för digitala prov som kan användas och som dessutom innebär att väsentliga delar i till

UMEÅ UNIVERSITET

exempel matematik och naturvetenskapliga ämnen behöver besvaras på papper riskerar att innebära att dessa ämnen behöver stympas rätt ordentligt om allt material ska kunna vara digitalt.

Slutsats

Även om vi är positiva till att frågan om betygssättning kopplat till likvärdighet är föremål för en utredning, ställer vi oss frågande till den modell som föreslås. En rad förändringar föreslås där det inte är möjligt att förutse konsekvenserna i och med att det är många förändringar som ska implementeras. Det finns med andra ord risk för omfattande konsekvenser utan att man för den skull uppnår den effekt som var syftet från första början.

Ur ett mätteoretiskt perspektiv är det problematiskt att skapa ett provsystem som inte ger något stöd till lärarna vid betygssättning. Viktiga delar av kurs- och ämnesplanerna kommer sannolikt inte att prövas. Fokus ser ut att bli på digitala prov med så få manuellt bedömda uppgifter som möjligt, vilket kommer att innebära en "avsmalning" av ämnens innehåll.

Avsaknaden av stöd till lärarna i betygssättningen riskerar att leda till att elevernas dokumenterade kompetens varierar mellan skolor och lärare. Med andra ord, bristen på gemensamma referensramar ökar risken att bedömningarna fokuserar på det som är lätt att pröva snarare än på hela det ämnesinnehåll som kurs- och ämnesplanerna avser ("teaching to the test").

UMEÅ UNIVERSITET

Regeringskansliet
u.gv.remissvar@regeringskansliet.se
Ert dnr U2025/00401

Yttrande över betänkandet ”Ett likvärdigt betygssystem” SOU 2025:18

Utredningen har haft i uppdrag att analysera och lämna förslag på förändringar i betygssystemet och systemet för meritvärdering. Förslagen ska syfta till att betyg och meritvärden från grundskolan, specialskolan och gymnasial nivå blir mer likvärdiga och på ett rättvisande sätt speglar elevers ämneskunskaper. På så sätt kan de fungera som ett rättssäkert instrument för urval till nästa utbildningsnivå.

Umeå universitet har anmodats att inkomma med synpunkter på betänkandet ”Ett likvärdigt betygssystem”. Remissen har hanterats av Studentcentrum. Utifrån direktiv från universitetsledningen har inriktningen i arbetet med remissen varit att fokusera på hur förslagen i betänkandet bedöms påverka tillträde till utbildning på universitetsnivå. Fokus har därför legat på hur den nya betygsmodellen i gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå påverkar antagning och urval till högre utbildning. De delar som exempelvis handlar om den nya betygsmodellen i grundskolan, lärares arbetsbörda, stress bland elever och andra avsnitt som inte direkt berör tillträde till högre studier har därmed inte ingått i hanteringen av remissen.

Sammanfattning

Umeå universitet ser över lag positivt på många av de föreslagna förändringarna. Sannolikt bör den föreslagna betygsmodellen leda till ökad likvärdighet vid tillträde till högre utbildning. Det är också mycket positivt att utredningen föreslår en jämn betygsskala som saknar en skarp gräns för underkänd.

Samtidigt är det en ganska komplex modell och det finns delar som universitetet anser är otydliga och som kan behöva tydliggöras såsom kalibreringsmodellen, hanteringen av små elevkohorter och risken för försämrade förutsägbarhet för elever och studievägledare.

Övergripande synpunkter

Umeå universitet anser att det finns många positiva delar i betänkandets förslag till förändringar kopplat till tillträde till högre utbildning. Sannolikt bör den föreslagna betygsmodellen bidra till ökad likvärdighet vid tillträde till högre utbildning.

Införandet av en modell med meritvärdeskalibrering bör vara positivt för universitet och högskolors arbete med antagning och urval. När det gäller förslaget till meritvärdeskalibrering är det dock oklart hur stor påverkan de nationella slutproven faktiskt kommer att ha på enskilda elevers betyg. Vi är fullt medvetna om att det inte är möjligt att ange något exakt värde på hur stor andel av respektive elevs betyg som avgörs av slutprovet men för de allra flesta elever kommer deras meritvärde inte att bestå av 70 % av lärarens betyg och 30 % av resultatet på slutprovet. Som vi har förstått det kommer de nationella slutprovens resultat att användas två gånger; dels för att justera betygssättningen gällande nivå och spridning, dels för att justera elevens individuella resultat i de ämnen för vilka de genomfört ett slutprov. Det borde betyda att resultatet från de nationella slutproven kommer att påverka meritvärdet mer än de 30 % som anges som grundmodell.

UMEÅ UNIVERSITET

Förslaget om en symmetrisk betygsskala med fler steg bör vara positivt då det sannolikt leder till ökad precision och likvärdighet. Det är också mycket positivt att utredningen föreslår en betygsskala som saknar en skarp gräns för underkänd. Den nuvarande skalans F har, som utredningen konstaterar, sannolikt bidragit till att betygsättning skiljer sig åt mellan lärare och skolor. En betygsskala med fler steg bör också leda till minskat behov av lottning i samband med urval.

Även förslaget om centralt rättade nationella prov bör vara positivt då resultaten idag sannolikt värderas i olika utsträckning vid betygsättning av lärare i gymnasieskolan. Genom den föreslagna förändringen bör likvärdigheten förbättras vilket är positivt för tillträde till högre utbildning.

Gällande förslaget om att avveckla de extra meritpoäng som idag finns i vissa ämnen anser universitetet att avvecklingen generellt sett bör vara positiv ur ett tillträdesperspektiv då detta för många utbildningar inte innebär någon extra merit eller borgar för studieframgång.

Vi delar remissförfattarnas farhågor avseende utmaningen med hanteringen av små elevgrupper enligt denna modell. Detta berör exempelvis den kommunala vuxenskolan där elever kan ha påbörjat en gymnasieutbildning och läst ett år eller två enligt en tidigare modell och flera år senare söker till komvux för att komplettera sin gymnasieutbildning i syfte att senare kunna söka till högre utbildning. Hanteringen för denna typ av små elevgrupper är sannolikt en utmaning kopplat till modellen för kalibrering.

Universitetet vill även påpeka att den föreslagna betygsmodellen kan upplevas ganska komplex och därigenom riskerar att leda till minskad förutsägbarhet inför planering av högre utbildning för elever på gymnasiet och för studievägledare på universitet, högskolor och gymnasieskolor.

Avslutningsvis vill också universitetet uttrycka en viss oro och osäkerhet kring tidplanen för genomförandet kopplat till de behov som finns för antagning till högre utbildning. Det är av största vikt att exempelvis utveckling av olika systemstöd och databaser för högre utbildning, konstruktion av översättningsnycklar, revidering av föreskrifter samt adekvata informations- och stödinsatser hinner genomföras i god tid innan förslagen tillämpas.

Yttrandet har fastställts av rektor Tora Holmberg efter föredragning av enhetschef Peter Hörnemalm och antagningshandläggare Loke Brinkstam.

A handwritten signature in blue ink that reads 'Tora Holmberg'.

Tora Holmberg
Rektor

Expedieras till
Regeringskansliet
Fakulteter
Läraryhögskolan
Studentkårer
Planeringsenheten
Universitetsledningens kansli